

А. С. Чубіна,
аспірант, Київський національний університет імені Тараса Шевченка
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6812-231X>

DOI: 10.32702/2306-6814.2023.20.182

РОЗВИТОК СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ЯК СПЕЦИФІЧНИЙ ОБ'ЄКТ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

A. Chubina,
Postgraduate student, Taras Shevchenko National University of Kyiv

DEVELOPMENT OF RURAL AREAS IN CONDITIONS OF DECENTRALIZATION
AS A SPECIFIC OBJECT OF PUBLIC ADMINISTRATION

У статті на науково-теоретичних засадах досліджено змістовне навантаження словосполучення "розвиток сільської території". За аналізом чинних нормативно-правових документів, а також проектів таких документів виявлено факт неоднозначності термінологічного апарата, який використовується при підготовці схожих за об'єктом нормативно-правових актів: підміна поняття "розвиток сільської території" іншим поняттям "сільський розвиток". Це актуалізувало потребу в проведенні відповідного термінологічного дослідження на науково-теоретичних засадах. Проаналізовано різні підходи науковців і фахівців щодо визначення змісту словосполучення "розвиток сільської території", що використовуються в науковому обігу та застосовуються досить тривалий час, при цьому характеризуються різними варіантами формулювань змісту. Запропоноване за результатами проведених досліджень під змістом словосполучення "розвиток сільської території" розуміти міждисциплінарний процес системних якісних змін (якісного вдосконалення) складових сільської території, що відбувається в просторі на протязі визначеного періоду часу, має негативний зворотний зв'язок і спрямований на: підвищення якості життя сільського населення; охорону та збереження природних ресурсів у сільській місцевості; диверсифікацію та інноваційний розвиток сільської економіки; удосконалення системи і методів управління сільськими територіями; покращення освіти та інформаційно-консультаційного забезпечення. Специфічність розвитку сільської території як об'єкту публічного управління в умовах децентралізації полягає в посиленні позиції громадськості через залучення населення до прийняття управлінських рішень з питань місцевого значення та розвиток форм прямого народовладдя, що вимагає зміни принципів і механізмів забезпечення сільського розвитку. До перспективних напрямків подальших наукових досліджень віднесено визначення змісту специфічних принципів і механізмів, на яких має базуватися забезпечення розвитку сільських територій в умовах децентралізації в Україні, особливо в умовах воєнного стану.

The article examines the content load of the phrase "development of rural territory" on scientific and theoretical grounds. After the analysis of the current regulatory and legal documents, as well as the drafts of such documents, the fact of the ambiguity of the terminological apparatus, which is

used in the preparation of regulatory and legal acts similar in object, was revealed: the replacement of the concept of "development of rural territory" by another concept of "rural development". This actualized the need to conduct an appropriate terminological study on a scientific and theoretical basis. The various approaches of scientists and specialists regarding the definition of the meaning of the phrase "development of the rural area" are analyzed, which have been used in scientific circulation for quite a long time, and are characterized by different versions of the wording of the content. According to the results of the conducted research, under the meaning of the phrase "development of the rural area", we suggest to understand the interdisciplinary process of systemic qualitative changes (qualitative improvement) of the components of the rural area, which takes place in space during a certain period of time, has a negative feedback and is aimed at: improving the quality of life of rural population; protection and preservation of natural resources in rural areas; diversification and innovative development of the rural economy; improvement of the system and methods of management of rural areas; improvement of education and information and advisory support. The specificity of the development of the rural territory as an object of public administration in the conditions of decentralization lies in the strengthened position of the public through the involvement of the population in making management decisions on issues of local importance and the development of forms of direct people's power, which requires changes in the principles and mechanisms of ensuring rural development. The definition of the content of specific principles and mechanisms, which should be based on ensuring the development of rural areas in the conditions of decentralization in Ukraine, especially in the conditions of martial law, is included in the promising areas of further scientific research.

Ключові слова: сільська територія, розвиток сільської території, публічне управління; децентралізація, об'єкт публічного управління.

Key words: rural territory, development of rural territory, public administration; decentralization, object of public administration.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Ухвалення Кабінетом Міністрів України Концепції розвитку сільських територій у 2015 році [1] було обумовлено тим, що збільшення валового виробництва сільськогосподарської продукції не сприяло соціально-економічному розвитку сільських територій та підвищенню рівня життя сільського населення, що призвело з часом до виникнення низки проблемних ситуацій і проблем, розв'язання яких мало сприяти цілеспрямованому розвитку сільських територій на засадах принципів сталого розвитку.

Реалізація Концепції розпочалась в умовах реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні (з 2014 року) [2], коли вже почали відбуватися структурні зміни — створення об'єднаних територіальних громад (далі — ОТГ) шляхом укрупнення території одиниці самоврядування, що значно ускладнило цей процес внаслідок виникнення додаткових проблем, пов'язаних з децентралізацією [3].

Акцентування уваги в процесі децентралізації на створення необхідних умов для багаторівневого врядування перетворило розвиток сільських територій на повноправний об'єкт публічного управління, посилив при цьому позиції громадськості за напрямком залучення населення до вироблення та ухвалення управлінських рішень з питань місцевого значення, а також, що важливо, сприяння розвитку форм прямого народовладдя.

У цих умовах розвиток сільських територій, як об'єкт публічного управління, отримав специфіку і потребує системного дослідження в інтересах подальшого визначення принципів і механізмів, на яких має базуватися забезпечення такого розвитку.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

На важливості й актуальності дослідження розвитку сільської території в якості об'єкту публічного управління звертається увага в низці праць авторських колективів, вчених і фахівців: Ю. О. Бакуна, Л. А. Батюка, Д. С. Богданова, О. Г. Булавки, О. М. Бородіної, О. М. Гаркуші, С. М. Газуди, О. М. Дороховського, Ю. А. Коза-

ченка, Л. Ю. Мельника, В. М. Онегіної, О. І. Павлова, І. В. Прокопи, А. П. Сави, Е. Е. Савицького, М. П. Талавири, І. О. Федуняка, В. А. Чернятіної та ін.

Аналіз різних наукових думок показує, що неоднозначні трактування змісту словосполучення "розвиток сільської території" продовжують існувати і воно залишається предметом подальших наукових досліджень. У низці авторів наукових праць об'єкт публічного управління, яким є розвиток сільських територій, підміняється іншим об'єктом публічного управління — сільським розвитком, у інших — розвиток сільських територій розглядається окремо від специфічних умов децентралізації. Це обумовлює актуальність дослідження змісту словосполучення "розвиток сільської території", а також дослідження розвитку сільської території в умовах децентралізації як специфічного об'єкту публічного управління.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Метою статті є обґрунтування розвитку сільської території в умовах децентралізації як специфічного об'єкту публічного управління.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Актуальність дослідження змісту словосполучення "розвиток сільської території" обумовлена комплексом проблем, існування яких призвело до погіршення соціально-економічного та екологічного стану сільських територій і які було безпосередньо висвітлено в Концепції розвитку сільських територій (2015) [1]. У Концепції передбачено виконання низки різнопланових заходів, спрямованих на: підвищення якості життя сільського населення; охорону та збереження природних ресурсів у сільській місцевості; диверсифікацію та розвиток сільської економіки; удосконалення системи управління сільськими територіями; покращення освіти та інформаційно-консультаційного забезпечення. У документі акцентується увага на наданні можливості реформувати систему управління розвитком сільських територій у результаті реалізації комплексного розвитку сільських територій.

У другій половині 2020 року також було запропоновано два проекти нормативно-правових актів: Концепції стимулювання розвитку підприємництва на сільських територіях до 2030 року та Концепції сільського розвитку до 2030 року.

Проект Концепції стимулювання розвитку підприємництва на сільських територіях до 2030 року з'явився внаслідок актуалізації потреби в комплексному сільському розвитку, спрямованому "на стабільне забезпечення розвитку сільськогосподарського виробництва, сільського підприємництва, поліпшення умов праці та проживання населення, збереження довкілля, відновлення та сталого використання природних ресурсів". Реалізацію Концепції передбачалось здійснювати "шляхом удосконалення державної аграрної політики, інституційного середовища, організаційно-економічного механізму, фінансового та інформаційного забезпечення і державної підтримки малих форм господарювання на селі та сільського розвитку" [4].

Розробка проекту Концепції сільського розвитку до 2030 року була обумовлена інтенсивним погіршенням кількісних та якісних характеристик різних процесів, що, у свою чергу, було пов'язане зі скороченням сільської поселенської мережі з року в рік і призводило до обезлюднення та занепадання території [5]. У зв'язку з цим, метою було визначено "комплексне впровадження принципів, підходів і механізмів інтегрованого розвитку сільських територій, який зумовлений нагальною необхідністю позбутися негативних реалій, що накопичилися в аграрній і соціальній сферах та на сільських територіях загалом". У проекті Концепції передбачалось низка заходів, пов'язаних із забезпеченням сільського розвитку в економічній, соціальній та екологічній сферах, а також із інституційним і фінансово-матеріальним забезпеченням реалізації стратегічних напрямів сталого розвитку сільських територій.

Зміст проектів Концепцій свідчить про істотні недоліки в реалізації Концепції розвитку сільських територій (2015), а також використання замість поняття "розвиток сільської території" іншого — "сільський розвиток", що підкреслює факт неоднозначності термінологічного апарата, який використовується при підготовці схожих за об'єктом нормативно-правових актів.

Аналіз нормативно-правових актів і проектів таких актів показує, що "розвиток сільської території" треба розуміти як міждисциплінарний процес, який відбувається в часі шляхом цілеспрямованої реалізації комплексу різноманітних заходів, унаслідок чого мають системно отримуватися кращі за показниками кількісні та якісні результати в порівнянні з тими, що попередньо існували.

Треба зазначити, що останнім часом з боку низки вчених також приділялась увага різноплановим науковим дослідженням питань, що були пов'язані із забезпеченням розвитку сільських територій та публічним управлінням цим розвитком. Так, Д. Богданов, досліджуючи завдання сталого розвитку сільських територій [6], запропонував розглядати сталий розвиток сільських територій в якості процесу "якісних змін, спрямованих на стабільне соціально-економічне зростання сільських територій, підвищення ефективності сільської економіки, рівня зайнятості та якості життя сільського населення на основі реалізації комплексу економічних, соціальних і екологічних заходів державного та місцевого рівня". Таким чином, сталий розвиток сільської території є процесом якісних змін у зазначених автором напрямках. Важливим фактом у виборі чинників формування та функціонування сільських територій з боку автора слід вважати акцентування на публічний характер такого процесу, що відповідає євроінтеграційному руху України, активну участь органів самоврядування в управлінні розвитком сільських територій і реалізації розроблених управлінських рішень на принципах самоорганізації, комплексності та гармонізації.

Е. Савицький, досліджуючи стан і недоліки забезпечення продовольчої безпеки та сталого розвитку сільських територій в умовах кризового періоду, звернув увагу на потребу розроблення комплексної стратегії розвитку сільськогосподарського виробництва в Україні, але обмежився лише питаннями розвитку тваринництва та підтримки розвитку переробки продукції тва-

ринництва [7]. На нашу думку, автору не зовсім вдалось розкрити суть комплексності стратегії розвитку сільськогосподарського виробництва в Україні.

У колективній праці [8] звертається увага на те, що реалізація регіональної політики щодо розвитку сільських територій покликана забезпечувати формування сприятливого інституційного, організаційного та економічного середовища на відповідному регіональному рівні, а також сприяти створенню комфортних умов для проживання і роботи селян. Автори акцентують увагу на важливості самоадаптації сільських територій до зовнішнього середовища, що змінюється з часом, у ході їхнього розвитку. Вони надають визначення адаптаційного механізму. Разом з тим, неточне використання в праці суті дефініції "адаптація" не надає уявлення про зміни та їхні межі щодо цілей, які були обрані на початку. Справа в тому, що пристосування не передбачає збереження першобраних цілей, а адаптація це передбачає [9].

В. Марцинкевич і Н. Коломієць вважають, що розвиток сільських територій треба розглядати в якості процесу поліпшення якості життя й економічного добробуту людей, які безпосередньо проживають у селах [10].

Модель сільського розвитку, яка запропонована О. Павловим у контексті цивілізаційного підходу, базується на комплексності та взаємоузгодженості складових процесу розвитку — виробничої та соціальної сфер [11].

У колективній праці за редакцією О. Бородиної запропонована Концепція інклюзивного сільського розвитку, яка, на думку авторського колективу, принципово відрізняється від традиційного підходу, що використовує показник ВВП в якості беззаперечного індикатору рівня розвитку. Суть інклюзивного сільського розвитку, як процесу гармонічної взаємодії соціальної, економічної та політичної компоненти розвитку людини, полягає в його спрямованості на підвищення якості життя, що, у свою чергу, передбачає покращення здоров'я населення, досягнення раціональної норми його харчування, а також удосконалення системи надання освітніх послуг і зменшення існуючих диспропорцій у матеріальному забезпеченні [12].

Підсумовуючи, слід зазначити, що уявлення науковців про сутність і зміст словосполучення "розвиток сільської території" еволюціонує разом із суспільними трансформаціями та науковою думкою.

Для конкретизації трактування словосполучення "розвиток сільських територій" проаналізуємо зміст дефініції "розвиток". Згідно [13] розвиток — це процес, у результаті якого відбувається зміна якості чогонебудь, перехід від одного якісного стану до іншого, вищого. У [14] є уточнення щодо того, що цей процес відбувається протягом відповідного періоду часу. В іншому джерелі [15] також акцентується увага щодо часових рамок процесу.

Будь-який процес відбувається не лише в часі, але й у відповідному просторі. Ураховуючи це, треба звернути увагу на особливості географічного розташування відповідної сільської території, якими слід вважати: рельєф, клімат, водотоки та водойми, ландшафти й фізико-географічне районування [16].

Кожний процес має бути керованим, для чого в його структурі повинний бути створений зворотний негативний зв'язок, існування якого забезпечить своєчасні коригувальні впливи на хід процесу з метою досягнення критеріальних значень показників в результаті реалізації процесу. У [9] акцентується увага на необхідності створення такого зворотного негативного зв'язку організаційним шляхом, що спрямовано на досягнення поставлених (обраних) цілей у ході процесу державного управління шляхом своєчасного впливу на хід процесу або його етапи за умов виникнення ситуацій "розбіжності".

Підводячи підсумок проведеному аналізу, пропонується під змістом словосполучення "розвиток сільської території" розуміти міждисциплінарний процес системних якісних змін (якісного вдосконалення) складових сільської території, що відбувається в просторі на протязі визначеного періоду часу, має негативний зворотний зв'язок і спрямований на: підвищення якості життя сільського населення; охорону та збереження природних ресурсів у сільській місцевості; диверсифікацію та інноваційний розвиток сільської економіки; удосконалення системи і методів управління сільськими територіями; покращення освіти та інформаційно-консультаційного забезпечення. Результати цього процесу мають визначатися через конкретні значення кількісних показників з відповідною реакцією на випадок недосагнення критеріальних значень цих показників (негативний зворотний зв'язок).

Слід зазначити, що розвиток, як процес якісних змін, можливий лише за умов процесу зростання, як кількісних змін [17], тобто розвиток сільських територій має відбуватися у площині економічного зростання. У [18] у межах поняття "інклюзивного зростання" розглядається не лише економічне зростання. До нього ще додається забезпечення рівного доступу до нових економічних можливостей, що з'являються в результаті економічного зростання, для всіх верств населення, особливо для бідних, соціально незахищених та уразливих категорій громадян.

Важливим попереднім кроком на шляху розвитку сільських територій в Україні мала стати реформа децентралізації (з 2014 року), яка була обумовлена тим, що існуюча на той період часу система місцевого самоврядування не задовольняла наявним потребам суспільства, а функціонування органів місцевого самоврядування у переважній кількості територіальних громад не забезпечувала створення, а також підтримку сприятливого життєвого середовища, яке би забезпечувало всебічний розвиток людини, її самореалізацію, надійний захист її прав, надання населенню органами місцевого самоврядування, а також утвореними ними установами й організаціями, високоякісних і доступних адміністративних, соціальних та інших видів послуг на відповідних територіях. Як наслідок — низка викликів, що стали підставою для проведення необхідних і цілеспрямованих реформ у частині, що стосується державного управління, місцевого самоврядування та територіальної організації влади в нашій країні [2].

Згідно Концепції через оптимальний (!), згідно документу, розподіл повноважень між органами

місцевого самоврядування та органами виконавчої влади, а також шляхом максимального "залучення населення до прийняття управлінських рішень з питань місцевого значення та сприяння розвитку форм прямого народовладдя; запровадження ефективних механізмів участі громадськості у виробленні органами місцевого самоврядування важливих управлінських рішень, зокрема з питань визначення стратегії розвитку територіальної громади, затвердження статутів територіальних громад; поширення практики утворення органів самоорганізації населення", розвиток сільських територій мав фактично перетворитися на повноправний об'єкт публічного управління з метою отримання позитивних якісних змін в умовах багаторівневого врядування. Це відповідало положенням Європейській хартії місцевого самоврядування [19], яка була ратифікована в Україні в 1997 році.

Чи відбулося це? Так. Згідно визначення, публічне управління — це "діяльність органів державного управління, органів місцевого самоврядування, представників приватного сектору та інститутів громадянського суспільства в межах визначених законом повноважень і функціональних обов'язків (планування, організації, керівництва, координації та контролю) щодо формування та реалізації управлінських рішень суспільного значення, політики розвитку держави та її адміністративно-територіальних одиниць" [20].

Виходячи з вище наведеного визначення, з урахуванням суті розвитку сільської території як об'єкту публічного управління, під публічним управлінням розвитком сільської території пропонується розуміти узгоджену за процедурами та часом спільну діяльність органів державного управління, органів місцевого самоврядування, а також представників приватного сектору та інститутів громадянського суспільства в межах визначених законодавством повноважень і функціональних обов'язків щодо формування та реалізації управлінських рішень, спрямованих на досягнення цілей розвитку сільської території. Специфічність розвитку сільської території, як об'єкту публічного управління в умовах децентралізації, полягає в посиленні позиції громадськості через активне залучення населення до вироблення та ухвалення управлінських рішень з питань місцевого значення та розвитку форм прямого народовладдя, що вимагає зміни принципів і механізмів забезпечення розвитку сільських територій, особливо в умовах воєнного стану.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У ДАНОМУ НАПРЯМІ

За результатами проведених досліджень слід зробити такі висновки: зміст словосполучення "розвиток сільської території" має різноваріантне формулювання, що призводить до неоднозначного його трактування в нормативно-правових документах і наукових працях; наукова новизна проведених досліджень полягає в удосконаленні змісту словосполучення "розвиток сільської території", відмінність

якої полягає в тому, що авторкою запропоновано розвиток сільської території розглядати як міждисциплінарний процес системних якісних змін (якісного вдосконалення) складових сільської території, який відбувається в просторі протягом визначеного періоду часу, а також обов'язкове має негативний зворотний зв'язок.

До перспективних напрямків подальших наукових досліджень слід віднести визначення змісту специфічних принципів і механізмів, на яких має базуватися забезпечення розвитку сільських територій в умовах децентралізації в Україні, особливо в умовах воєнного стану.

Література:

1. Про схвалення Концепції розвитку сільських територій: Розпорядження КМ України від 23.09.2015 № 995-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995-2015-%D1%80#Text> (дата звернення: 15.11.2022).
2. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні: Постанова КМ України від 01.04.2014 № 333-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80#Text> (дата звернення: 15.11.2022).
3. Чубіна А. С. Ризики децентралізації об'єднаних громадських громад. Публічне урядування. 2022. № 5 (33). С. 120—126.
4. Проект. Про схвалення Концепції стимулювання розвитку підприємництва на сільських територіях до 2030 року. URL: <https://minagro.gov.ua/npa/pro-shvalennya-koncepciyi-stimulyuvannya-rozvitku-pidpriyemnictva-na-silskih-teritoriyah-do-2030-roku> (дата звернення: 15.11.2022).
5. Проект. Концепція сільського розвитку до 2030 року. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=a707d9ff-0c4b-4b8b-8d84-3f9a994ee729&title=ProektRozporiadzhenniaKabinetu-MinistrivUkraini-pro-SkhvalenniaKontseptsiSil'skogo-RozvitkuDo2030-Roku> (дата звернення: 15.11.2022).
6. Богданов Д. С. Завдання сталого розвитку сільських територій. Агросвіт. 2017. № 7. С. 60—62.
7. Савицький Е. Е. Забезпечення продовольчої безпеки та сталого розвитку сільських територій в умовах кризового періоду. Економіка та суспільство. 2022. Вип. № 44. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1792/1727> (дата звернення: 15.05.2023).
8. Дороховський О. М., Мельник Л. Ю. Системний підхід до самоадаптації сільських територій в контексті регіонального розвитку. Агросвіт. 2019. № 21. С. 3—7.
9. Нижник Н. Р., Мосов С. П. Теоретичні аспекти державного управління: монографія. Чернівці: Технодруки, 2011. 248 с.
10. Марцинкевич В. Коломієць Н. Сільський розвиток в об'єктиві: Коментарі до Єдиної комплексної стратегії розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні на 2015—2020 роки. Київ: НЕЦУ, 2016. 10 с.
11. Павлов О. І. Сільський розвиток у контексті цивілізаційного підходу. URL: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/knp/156/knp156_5052.pdf.

12. Інклюзивний сільський розвиток в Україні : монографія; за ред. д-ра екон. наук, проф., чл.-кор. НАН України О.М. Бородіної. Київ: ІКП НАН України. 2020. 257 с.

13. Розвиток / Словник української мови. URL: <https://slovyk.ua/index.php?swrd=%D1%80%D0%BE...D0%BA>.

14. Development / The Britannica Dictionary. URL: <https://www.britannica.com/dictionary>.

15. Entwicklung / Worterbuch. URL: <https://www.wortbedeutung.info/Entwicklung>.

16. Україна. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Україна#Рельєф>.

17. Schumpeter's Theory of Economic Development | Economics. URL: <https://www.economicsdiscussion.net/economic-development/schumpeters-theory-economic-development/schumpeters-theory-of-economic-development-economics/30174/>.

18. Ifzal A., Ifzal H. H. Measuring inclusive growth. Asian Development Review. 2007. № 24. P. 11—31. URL: https://pdfs.semanticscholar.org/9ebf/1d6ccae606274cd70a42d53066f964231ec1.pdf?gl=1*rj8116*_ga*MjQxMzk3MTg2LjE2OTI2ODk3MzQ.*_ga_H7P4ZT52H5*MTY5NDY4Njc4NS40LjAuMTY5NDY4Njc4NS42MC4wLjA.

19. Європейська хартія місцевого самоврядування. URL: <https://rm.coe.int/-pdf-a6-59-pages/1680-71a536>.

20. Новак-Каляєва Л. М. Публічне управління / Публічне управління: термінологічний словник; за заг. ред. В. С. Куйбіди, М. М. Білинської, О. М. Петрос. Київ : НАДУ, 2018. С. 144.

References:

1. Cabinet of Ministers of Ukraine (2015), Resolution "On the approval of the Concept of development of rural areas", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995-2015-%D1%80#Text> (Accessed 25 Sept 2023).

2. Cabinet of Ministers of Ukraine (2014), Resolution "On the approval of the Concept of reforming local self-government and territorial organization of power in Ukraine", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80#Text> (Accessed 25 Sept 2023).

3. Chubina, A.S. (2022), "Risks of decentralization of united public communities", *Publichne uriaduvannia*, vol. 5 (33). pp. 120—126.

4. Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine (2021), "Project. On the approval of the Concept of stimulating the development of entrepreneurship in rural areas until 2030", available at: <https://minagro.gov.ua/npa/pro-shvalennya-koncepciyi-stimulyuvannya-rozvitku-pidpriyemnictva-na-sil'skih-teritoriyah-do-2030-roku> (Accessed 25 Sept 2023).

5. Ministry of Economy of Ukraine (2020), "Project. Concept of rural development until 2030", available at: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=a707d9ff-0c4b-4b8b-8d84-3f9a994ee729&title=ProektRozporiadzhenniaKabinetuMinistrivUkrainiproSkhvalenniaKontseptsiisil'skogoRozvitkuDo2030-Roku> (Accessed 25 Sept 2023).

6. Bohdanov, D. (2017), "The objectives of sustainable development of rural territories", *Agrosvit*, vol. 7, pp. 60—62.

7. Savyts'kyj, E.E. (2022), "Ensuring food security and sustainable development of rural areas during a crisis period", *Ekonomika ta suspil'stvo*, vol. 44, available at: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1792/1727> (Accessed 25 Sept 2023).

8. Dorokhovskii, O. and Melnik, L. (2019), "Systemic approach to self-adaptation of rural areas in the context of regional development", *Agrosvit*, vol. 21, pp. 3—7.

9. Nyzhnyk, N.R. and Mosov, S.P. (2011), *Teoretychni aspekty derzhavnoho upravlinnia* [Theoretical aspects of public administration], Tekhnodruk, Chernivtsi, Ukraine.

10. Martsynkevych, V. and Kolomiets', N. (2016), *Sil's'kyj rozvytok v ob'iektyvi: Komentari do Yedynoi kompleksnoi stratehii rozvytku sil's'koho hospodarstva ta sil's'kykh terytorij v Ukraini na 2015—2020 roky* [Rural development in the lens: Comments on the Unified comprehensive strategy for the development of agriculture and rural areas in Ukraine for 2015—2020], NETsU, Kyiv, Ukraine.

11. Pavlov, O.I. (2009), "Rural development in the context of the civilizational approach", available at: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/knp/156/knp156_5052.pdf (Accessed 25 Sept 2023).

12. Borodina, O.M. (2020), *Inklyuzyvnyj sil's'kyj rozvytok v Ukraini* [Inclusive rural development in Ukraine], IKP NAN Ukrainy, Kyiv, Ukraine.

13. Dictionary of the Ukrainian language (2023), "Development", available at: <https://slovyk.ua/index.php?swrd=%D1%80%D0%BE...D0%BA> (Accessed 25 Sept 2023).

14. The Britannica Dictionary (2023), "Development", available at: <https://www.britannica.com/dictionary> (Accessed 25 Sept 2023).

15. Worterbuch (2023), "Entwicklung", available at: <https://www.wortbedeutung.info/Entwicklung> (Accessed 25 Sept 2023).

16. wikipedia (2023), "Ukraine", available at: <https://en.wikipedia.org/wiki/Ukraine> (Accessed 25 Sept 2023).

17. Economics (2023), "Schumpeter's Theory of Economic Development", available at: <https://www.economicsdiscussion.net/economic-development/schumpeters-theory-economic-development/schumpeters-theory-of-economic-development-economics/30174/> (Accessed 25 Sept 2023).

18. Ifzal, A. and Ifzal, H.H. (2007), "Measuring inclusive growth", *Asian Development Review*, vol. 24, pp. 11—31, available at: https://pdfs.semanticscholar.org/9ebf/1d6ccae606274cd70a42d53066f964231ec1.pdf?gl=1*rj8116*_ga*MjQxMzk3MTg2LjE2OTI2ODk3MzQ.*_ga_H7P4ZT52H5*MTY5NDY4Njc4NS40LjAuMTY5NDY4Njc4NS42MC4wLjA (Accessed 25 Sept 2023).

19. Council of Europe (2017), "European Charter of Local Self-Government", available at: <https://rm.coe.int/-pdf-a6-59-pages/168071a536> (Accessed 25 Sept 2023).

20. Novak-Kaliaieva L.M. (2018), "Public administration", *Publichne upravlinnia: terminolohichnyj slovnyk* [Public administration: terminological dictionary], NADU, Kyiv, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 09.10.2023 р.